

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Losse nummers f 0,25.

HIER ONDERWIJST MEN DE JEUGD

Grote bewondering heb ik altijd gehad voor de mensen van het lager onderwijs omdat zij onze zes jarigen die wondertekentjes leren maken die letters en cijfers worden genoemd en dan die teken-tjes in een bepaald verband samenvoegen, zodat er een woord ontstaat, dat een eigen gezicht heeft, en een eigen geluid, een woord dat de naam is van een ding, een dier, een mens: noot, aap, mies.

En dan die cijfers: een tweetje en een drietje, die samen vijf zijn als je ze optelt en zes als ze vermenigvuldigd worden. En dat er nog maar één overblijft, als men de twee van de drie aftrekt. O ja, met knikkers of appels is het een klein kunstje, maar zo maar, met de cijfertjes zelf...

Iets wonderbaarlijks dat alles, wat die meester hun bijbrengt, daarbij de grondslag leggend voor geestelijk leven, inzien en denken. En later, als je twee maal zes jaar geworden bent en op de H.B.S. komt of op het gymnasium de eerste latijnse zinnestjes kunt ver-talen.

Nog altijd herinner ik mij, hoe ik triomfantelijk thuis kwam met mijn eerste latijnse zin uit het themaboek Van Beversen:

Agricolae abstinentiam laudant:

de boeren of landlieden prijzen de onthou-ding of matigheid.

Geen ogenblik drong de bespottelijke kolder van deze bewering tot mij door, de geest was nog niet kritisch ontwikkeld, hij aanvaardde domweg wat daar gedrukt stond, want het was latijn en dus iets eerbiedwaardigs. De landlieden houden van de onthou-ding. Wat betekende dat woord onthouding? Ik geloof niet, dat ik daar een ogenblik bij stilstond. Maar het klonk indrukwekkend.

Evenals: *asinus tollit onera*: de ezel draagt de lasten. Later hoorde ik van een ovis qui tollit peccata mundi: een schaap dat de zonden der wereld draagt. Van die ezel, dat was duidelijk. Maar dat schaap!

Wat betekende zonde? Hoe kan een schaap zonden torsen? En nog wel de zonden van de gehele wereld. Je begreep dat helemaal niet, maar je had die tekst ergens gehoord of gelezen en die woorden hadden indruk ge-maakt als een voetspoor in het natte zand langs de zee.

Later begreep je, dat die woorden anders moesten worden verklaard, dat het beelden waren, zinnebeelden, symbolen en dat sommige mensen, bijv. dichters, hun gedachten in zulke beelden weergeven.

In de derde of vierde klas hadden wij een leraar voor de Geschiedenis, die de leerstof placht te dicteren. Toen hij Lodewijk XIV, de zonnekoning, behandelde, dicteerde hij o.a. de gedenkwaardige woorden: Lodewijk gaf miljoenen uit voor zijn oorlogen, zijn paleizen en zijn maitresses.

Toen ik de vinger opstak en schuchter vroeg, wat dat was een maitresse, antwoordde hij: „dat gaat je niet aan, schrijf maar op”.

Aeg. Timmerman vertelt in zijn Schoolherinneringen, hoe zijn geschiedenisleraar de les begon te overhoren met de vraag: Wat deed wie toen?

Secert is er heel wat veranderd.

Maar nog altijd onderwijst men de jeugd. Met een vraag- en antwoordspel.

Wat deed Wie toen?

Wat ging er in die leraar om bij het stellen van die vraag? Wat verwachtte hij? Dat de leerling domweg uit het hoofd geleerd had, zeg, Caesar trok in '44 over de Rubicon. En die jongen een goed cijfer. Hij kende zijn les. Vanzelfsprekend is dit kennen van de les de basis van alle onderwijs. Er moeten formules worden gekend en woordjes en feiten en samenhangen onderkend, begrepen en afgeleid.

En als we eenmaal aan het afleiden toe zijn, is de geest al tot een zekere ontwikkeling gekomen: want dit afleiden is reeds een kwestie van zelfstandig denken. Hier is het niet langer zweren bij de woorden des meesters. De jonge mens wil eigen wegen

PERSONALIA

Dr. ARNOLD SAALBORN. Geboren te Amsterdam. Kreeg zijn opleiding op het gymnasium aldaar en studeerde Nederlandse letteren. Gepromoveerd op „Sociale bewustwording in de letterkunde”. Heeft zich gespecialiseerd op de Russische letterkunde. Werd in 1916 leraar bij het V.H.M.O. Thans nog werkzaam als zodanig en docent aan Volksuniversiteiten.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 25 augustus 1963

gaan, zelfstandig tot een conclusie komen. Nu worden ontdekkingen gedaan. Ook het woord des meesters wordt in twijfel getrokken, gewikt, gewogen en misschien te licht bevonden. Misschien ook aanvaard, bewonderd en als uitgangspunt gebruikt voor verdere ontdekkingen. Onderwijs krijgt de creatieve waarde die er het wezen van heeft te zijn.

En dat blijft zo, het leven lang.

Telkens weer worden we getroffen door een woord, een gedachte, bewust of onbewust uitgesproken en een vonk springt over: een mens heeft aan een mens iets van belang gegeven, hem iets geleerd.

Herinner u die halve bladzijden uit dat boek van Vermeylen: De Wandelende Jood, als Ahasverus voor het eerst naar Jezus geluisterd heeft:

„Laat ons die kerel ook eens zien”, zegt hij bij zichzelf.

„Hij zag hem en plots zweeg alles in hem, de stem drong in zijn hart: Ja, daar stond een man en zijn woord kwam op Ahasverus af als eenvoudige blote waarheid. Ja maar, ja maar, en hij sribbelde tegen, want veel begreep hij niet, zoals hij 't gewild had. Wist die Galileër zelf wel wat hij wilde? Waarom praatte hij van vergiffenis en liefde, als hij de macht breken wou? En hoe zou hij het aanleggen om hongerigen en bedrukten de eerste plaats aan tafel te geven? Hij was toch maar een dromer”.

In deze weinige regels ligt de kern van alle onderwijs. Vanaf het ogenblik dat juf of meester het kind de eerste lettertjes leert schrijven, zeer bepaald volgens een schoolse vorm, totdat al heel spoedig het kind diezelfde schoolse lettertjes vervormt naar zijn eigen karakter en het handschrift het wezen aanneemt van de persoon die schrijft.

Uit de na-pratende en na-schrijvende leerling ontstaat de persoonlijkheid, die ook neen leert zeggen.

In 1916 stond ik voor het eerst voor de klas, op de H.B.S. in Den Helder en voelde mij als een dronken stuurman op de campagne van een schip in nood. Hoog sloegen de golven over de voorsteven. Niemand had mij ooit gezegd, hoe ik les moest geven. De universiteit was een wetenschappelijk instituut dat zich niet met de levenspraktijk, noch met de toepassing van de theorieën bezig hield. Althans niet in de faculteit der letteren en wijsbegeerte. Opleiding tot leraar was er niet bij. De hooggeleerden hielden zich niet bezig met pedagogiek en ook niet met de methodiek van het lesgeven. Ik spreek nu over een halve eeuw geleden. En daar stond je dan voor de klas met een Nederlandse spraakkunst, een boekje met stijl-oefeningen, een leesboek, je lesmateriaal, je leermiddelen en voor je in de houten banken het levende janhagel, je principiële tegenstanders, „de anderen”, aan de gene zijde van de muur, voortdurend uit op het ontdekken van de zwakke plekken, van wat eventueel als lachwekkend, als bron voor nret kon worden uitgebuit.

Ook in de grote mensenwereld blijft dit een oorzaak tot afstand tussen de mensen: het anders zijn dan de anderen, het niet kunnen of niet willen aanvaarden van dit anders zijn, de neiging tot de uniformiteit, de sjablonen, de uniform, de kuddegeest.

En al gauw ontdekte ik, dat naast het aan-

brenge van de noodzakelijke vakkennis, een der belangrijkste taken van het leraarschap bestond in het omverhalen van die muur, van alle muren, en dat wij onze leerlingen moeten leren wennen aan het andere, die andere mens leren aanvaarden, die evenals wijzelf zijn eigen persoonlijkheid moet kunnen belijden temidden van en samen met de wereld waarin hij is geplaatst.

En dat we moeten leren elkanders anders-zijn te eerbiedigen.

Als onze persoonlijkheid krachtig genoeg is, helder, ik zou willen zeggen een beetje lichtend, open, zelfs voor de duiveltjes van kritiek en spot, bij de leerlingen, dan ontstaat het besef van eenheid bij alle verscheidenheid, besef dat medemenselijkheid een van onze beste deugden is, ook al blijft het heel moeilijk de neiging om telkens weer op jezelf terug te vallen geheel te overwinnen. Dan wordt een verruiming van het gezichtsveld mogelijk, die zo belangrijk en noodzakelijk is voor gelovigen en niet-gelovigen.

Toen ik in 1916 begon, was ik zes of zeven jaar ouder dan de hoogste klassers. Nu ik welhaast aan mijn 48ste cursusjaar toe ben is de afstand eerder kleiner dan groter geworden. Dit betekent dat we elkaar, leerling en leraar, gewoon als mensen tegemoet treden, die elkander wat te zeggen hebben en iets van elkaar kunnen opsteken. Wederzijds. En *wat* hebben wij elkander dan te zeggen? Hier kom ik tot de grote andere vraag: Wat is de geestelijke waarde van ons werk? Antwoord: Zij beoogt intellectuele ontwikkeling door middel van kennis. Maar er bestaat nog een andere ontwikkeling die van de ziel, het gevoelselement naast het puur-verstandelijke.

De Duitsers hebben het woord Bildung, dat zo ongeveer verstandelijke ontwikkeling betekent, beschaving. Ein gebildeter Mensch is een ontwikkeld man. Er bestaan natuurlijk ook ontwikkelde vrouwen. Maar nu is het merkwaardige, dat de vrouwen daarnaast in meerdere mate dan de man, die fijnere zielsontwikkeling bezitten, die de Duitsers, niet tevreden met dat woord Bildung: höhere Bildung zijn gaan noemen. En het is juist deze höhere Bildung die bij het onderwijs nog al eens in het gedrang komt.

Hier onderwijst men de jeugd. Maar wat is jeugd?

Jeugd is het boordevol zijn van verwachtingen, wensen, begeerten, van dol-gelukkig ja-zeggen tegen het leven. Onbewust tot zowat het 12e levensjaar, bewust tot het 18e. Waar deze stuwende verwachtingen schijnen te ontbreken overheerst of wel de nihilistische afweerhouding, die we in onze tijd nog al eens tegenkomen of wel de romantische weemoed-stemming-uit-eenzaamheid, zo typisch voor de puberteit sedert de opkomst van de romantiek.

Gelukkig zijn zij die, volwassen geworden, de dromen van hun jeugd niet vergeten zijn. Zij leven altijd ergens naar toe en ook, als dat ergens niet bereikbaar blijkt geeft het kracht naar kruis.

Zonder idealen gaat het niet. Men zegt, dat de jeugd tegenwoordig wars is van idealen. Maar ik neem dat niet voetstoots aan. ten spijt van de jeugdige intellectuele Nurksen van de moderne letterkunde.

Wat heeft het onderwijs hiermee te maken? Eijna alles, want door middel van het onderwijs worden ons de mogelijkheden geopenbaard. Zonder het onderwijs zouden we alleen de geluiden uitstoten, die passen bij een koeiekeel en een wolvenmuil, en die alleen de meest primitieve angstgevoelens en lust- of pijnandoeningen vertolken. Zonder onderwijs zouden we niet leren spreken, noch luisteren, laat staan schrijven of lezen.

U kent het verhaal van koning Psammetichos die wilde weten welke de oudste taal ter wereld was. Daartoe liet hij het kind van een zijner vrouwen door een herder in het gebergte opvoeden met verbod één enkel woord te spreken in tegenwoordigheid van het kind. Het eerste woord dat het zou uitbrengen, zou, meende hij, een woord zijn van de oudste taal der wereld. Hij begreep niet, dat het kind helemaal niet zou gaan spreken. Maar de moeder, een Griekse, zond in het geheim een boodschap naar haar land met verzoek een oude monnik te sturen die het kind in het gebergte moest opzoeken en het één woord voorzeggen. De oude man gaf het kind zoetebrood en herhaalde daarbij telkens bekos, dat is brood. En toen het kind dat woord had leren zeggen, ging de oude monnik weg. En de herder van Psammetichos kon weldra zijn meester meedelen, dat het kindje bekos zei, als het brood te eten kreeg.

En Psammetichos meende nu te weten dat de taal waarin dit woord bekos brood betekende de oudste taal ter wereld was. Maar er is nog een ander verhaal, dat misschien nog meer zegt over de waarde van onderwijs, al is het een heel andere soort en stelt de soort waar het in laatste instantie om gaat bij alle onderwijs, ook, juist op de scholen.

In november 1909 schreef Fred. van Eeden een van zijn beste gedichten: Toen ons kindje glimlachte.

Als vader en moeder gebogen staan over die wieg van hun kind en het toelachen, schrijft de dichter:

Dat vreemde teken dat hij niet verstond,
dat wonderlijk bewegen van hun mond,
dat zocht hij stil te ontvangen met begrip
zo ernstig als een stuurman van een schip.
Hij zond het liefdeteken tot ons weer
Hij lachte zelf en was niet eenzaam meer.
Ik hoef u wel niet te zeggen, dat in deze
paar regels de eerste en laatste les ligt opgesloten over de ontdekking van de medemenselijkheid.

Merkwaardig, dat tien jaar later, in 1919, toen de eerste wereldoorlog voorbij was, een jonge generatie dichters in Duitsland uitging van de stelling:

Vriend als jij glimlacht,
Glimlacht mijn hart,
O, dat wij jij kunnen zeggen tegen elkaar
Dat we dit jij kunnen overdragen in
ieder hart,

Dat is het wat ons vereent.
Daar is helaas niet veel van overgebleven.
Het mag u wat vreemd in de oren klinken en u zult mij misschien uitlachen, maar om die glimlach gaat het nu juist bij het onderwijs. Iedere ontdekking verwekt een glimlach, we zijn innerlijk blij om iets dat we gevonden hebben. De belangrijkste ontdekking die we kunnen doen is een mens die

ons tegemoet treedt met diezelfde glimlach die we in ons zelf bespeuren, omdat hij ook ons ontdekt heeft.

Het fijne van alle onderwijs is, dat het reeksen ontdekkingen in de onderwezenen openbaart, waar ze een beetje wijzer van worden, zoals dat heet en waar ze blij om zijn.

Die ontdekkingen geschieden mede door bemiddeling van de onderwijzende persoon. De persoonlijkheid van de leraar is de allerbelangrijkste factor bij alle onderwijs. Het gaat om de ervaring, dat mensen en bloemen, bomen en bergen en al dat kleine grut dat in een duinpannetje leeft en krioelt ontroeringen doen ontstaan, die wij al naar onze aard willen doorgronden met behulp van de rede en het zielvol innerlijk beleven. Als dit laatste ontbreekt schiet onderwijs in een essentiële factor te kort.

Muziek maakt van een ziel muziek weer los, staat er in Gorters Mei: een mens is als een piano, zo dood, maar besnaard.

Rijen gevoelens staan bij hem in slaap en worden wakker, terwijl hij van kind oud man wordt.

En dan komt het beeld van Doornroosje, u kent het allemaal:

Pages en vrouwen zijn in slaap gebracht, maar als een prins komt en zijn toverwoord spreekt, dan ontwaakt en wijkt wijd uit de poort.

Dan liggen kamers open in zonlicht en wandlen daar die mensen opgericht. Zo is een mensenziel, waar elk ding kan elk ding oproepen uit de doffe ban des slaaps, laat het maar luiden als een
schel...

in zijn voorzaal, of bij de waterwel heel ver verschallen uit zijn diepe bos.

Houdt u mij ten goede, dat ik nogmaals een paar regels aanhaalde, die een dichter geschreven heeft. Maar dit is nu precies wat onderwijzen in wezen heeft te zijn:

eerst bij de baby in de wieg de glimlach die het contact tot medemenselijkheid oproept en de oer-eenzaamheid van elk levend wezen, tijdelijk of misschien vooraltijd opheft. En dan de snaren die in beweging komen door de muziek die wij horen in ons hart.

ARNOLD SAALBORN

RAPPORT HUMANISME EN OPVOEDING

2e herziene druk

Prijs f 0.95

Te bestellen bij het

Centraal Bureau

Humanistisch Verbond

Oudegracht 152 - Utrecht

Giro 304960

Nu ik hemelsbreed gemeten 3950 meter van het strand woon, heb ik het gepast gevonden aan dit recreatiegebied een kort bezoek te brengen. Het was al weer tien jaar geleden, dat ik mij in de zomer aan deze berm van ons vaderland had gewaagd en ik wilde wel eens zien, wat het strandleven voor gemakkelijks heeft te bieden. De enkele keren, dat ik mij bij hevige storm of ijsgang aan de kust bevond, hebben mij niet met het normale tourisme vertrouwd gemaakt.

Het eerste dat mij trof, was dat de bomen al op geruime afstand van de kust een onderkomen indruk maken. Zij staan als het ware met het hoofd tussen de schouders van de wind afgekeerd en vormen een — zwak — levende waarschuwing voor het tochtige, dorre gebied, dat men nadert. Het gewas is er grijs en de bodem bestaat uit schuurzand. In de nabijheid van de toegangswegen tot het strand (die een zorgzame overheid terecht beperkt in aantal wil houden) bevinden zich huizen. In sommige plaatsen zijn het grote hotels, in andere plaatsen woonhuizen, waarvan de bewoners zich in het seizoen in de bijgebouwen terugtrekken, in nog weer andere oorden zijn het overwegend noodwoningen, die zomerhuisjes worden genoemd. Zij zijn meestal geheel of gedeeltelijk ondergestoven en elke poging om rondom de gebouwen enige plantage aan te leggen wordt in het zand gesmoord. Zelfs de meest luxe badhotels schijnen slechts tot doel te hebben degenen die zich in deze barre oorden wagen, enige beschutting te bieden.

Het bleek mij alras, dat de berichten over de belustheid van het Duitse volk om op ons strand de benen in het water te steken, geenszins overdreven waren. Op elke vijf automobielen die ik zag, waren er vier Duitse. Terloops deel ik u mee, dat één dezer landslieden een op een haar na gelukte poging deed mij van mijn rijwiel te vagen, hetgeen mij het woord moef in de herinnering terugriep.

Het mag ook geen verwondering baren, dat mij aan het strand de onsterflijke dichtregel van Trijntje Fop te binnen schoot, luidende: „Er zijn weer heel wat maden bij, die made zijn in Germany.”

Dicht bij de laatste duinenrij, zeereep geheven, werd het landschap verlevendigd door kleurige borden met opschriften als: Streng verboden toegang, verboden in te rijden, verboden hier rijwielen te plaatsen en dergelijke. „Wij naderen nu het recreatiegebied”, zeiden wij en wij snoven de lucht op om de zilte zeewind te ruiken. Helaas roken wij slechts de walm van het vet, waarin staafjes aardappel werden gebakken. Op geregel-

de, en kleine, afstanden stonden er frietkramen, deze walgelijke bijprodukten van de Benelux-unie en voortdurend etterende wonden aan onze samenleving. Mijn gezellin merkte dan ook verdrietig op: „Bromfietsen zijn erg, zij bedreigen ons leven en benemen ons het gehoor op de branding. Maar de frietkramen zijn oneindig veel erger. Zij hebben grote delen van ons goede land onherstelbaar bedorven, zenden hun stank onophoudelijk ten hemel en doen ons de maag naar de keel stijgen.”

Eén ding is gelukkig. Doordat in ons land de wind overheersend uit westelijke richtingen waait, ruikt men aan de vloedlijn deze stank niet. Daar hangt de doordringende geur van rottende schelpdieren en zeewier, een lucht die wij gewoon zijn fris te noemen.

Het aanrollen der golven, het spel van eb en vloed, zijn zaken die wij lange tijd geboeid kunnen gadeslaan. Ook is het alleraardigst zandheuwels op te werpen en kanalen en gaten te graven. Maar mensen op rijpere leeftijd mogen dat alleen doen, als zij met kinderen of kleinkinderen zijn. Volwassen en grijzende personen die alleen met een schepje gewapend aan het strand zouden gaan spelen, zouden uitsluitend de lachlust van hun medeburgers opwekken. En wie wenst dat?

Daarentegen wordt het als normaal beschouwd, dat men zich ontkleedt, met platvoeten en spataderen over de scherpe schelpen trippelt en zich tussen de kwalen stort. Dat dit gezond zou zijn, houd ik voor een verzinsel van de Exploitatie Maatschappij Scheveningen van de heer Zwolsman en soortgelijke instellingen. Als ik in de tijd, waarin ik vatbaar was voor zulke reclame, een enkele keer in de branding steeg, was het onmiddellijke gevolg een zware verkoudheid en na het verlaten van het bad een vies, kleverig gevoel. „Nu zou ik eigenlijk nodig een fris bad moeten nemen”, dacht ik dan en de oorontstekingen begonnen reeds op te bloeien.

Wie nu na lezing van het bovenstaande zou menen, dat ik iets tegen het strand zou hebben, vergist zich deerlijk. Als straks de vakanties voorbij en de Ferien vorüber zijn, als de brommers zich elders vermaken en de frietkramen zijn gesloten, zal ik mij herhaaldelijk naar de kust begeven. Dan zal ik de zee zien voortklotzen in eindeloze deining en als het even kan, zal ik mij voorzien van een kleinkind en een flinke schep teneinde goudgecamoufleerd waterwerken aan te leggen. Het is waarlijk een voorrecht slechts 3950 meter hemelsbreed en langs de weg plusminus 5000 meter van de zee af te wonen.

H. H.

lezingen voor de radio

zo. 1 sept. VARA 9.45 uur: E. Nordlohne: „Geen klok, maar wekker”.

zo. 8 sept. VARA 9.45 uur: A. L. Constandse: „De moraal van Casanova”.

zo. 15 sept. VARA 9.45 uur: S. L. Kwee: „Leven en sterven”.